

Iwona Janicka, *Poznać przeszłość. Rządzący i rządzeni, Podręcznik do historii i społeczeństwa dla liceum ogólnokształcącego i technikum, Warszawa: Nowa era, 2014.*

(Podręcznik dopuszczony do użytku... na opinii rzeczoznawców: prof. dr. hab. W. Jakubowskiego, prof. dr. hab. Z. Nogi, dr. H. Palkija, mgr. K. Misiorowskiej, prof. dr. hab. D. Rotha)

Vadovėlio pradžioje (p. 4) labai išsamiai ir vaizdžiai paaiškinama, kaip juo naudotis. Vadovėlis suskirstytas į penkis skyrius: I. U žrdeł demokracji i respubliki; II. Królowie i poddani; III. Absolutyzm czy republika?; IV. Wiek rewolucji; V. Ku demokratycznej Rzeczypospolitej. O kiekvienas iš jų suskirstytas į poskyrius.

I-e skyriuje aptariama demokratijos raida senovės Graikijoje ir Romos respublikoje, paskui viduramžių respublikos, nemažai dėmesio skiriama miestų savivaldai. Galiausiai analizuojama šlėktiškos demokratijos raida Lenkijoje, parodomos jos stipriosios ir silpnosios pusės. Čia pirmą kartą paminėta ir lietuvių šlėkta, kad Abiejų Tautų Respublikoje ji naudojosi tokiais pat teisėmis kaip ir lenkų (p. 21).

II-e aptarta monarchijų raida viduramžiais, nemažai dėmesio skiriant dvasinės ir pasaulietinės valdžių santykiams, feodalizmo raidai.

III-as skyrius skirtas monarchijos ir respublikų raidai Europoje. Nuo 3-io poskyrio aptariama jų raida Lenkijoje, nemažai vietos skiriant seimams, Lietuvą paminint vos kartą, kas yra visiškai normalu, nes LDK ėjo paskui Lenkiją, o ne atvirkščiai. LDK čia paminėta nurodant kada įsikūrė Lietuvos Tribunolas (p. 62). Tiesa, minint pirmąjį seimo nutraukimą pagal *liberum veto* teisę nurodyta, kad tai padarė deputatas iš Upytės pavieto, tik liko neaišku kur tai yra (p. 62). 4-me poskyryje aptariama šlėktų luomo raida Lenkijoje, juos liečiantys įstatymai. Pažymėta, kad ypač didelį vaidmenį susiskaldant tarp lenkų ir lietuvių vidurinioios šlėktos bei magnatų suvaidino XVII a. vid. negandos („Tvanas“), tai vėliau išsivystė į magnatų diktatą p. 67). Pažymėta, kad Lenkijoje magnatų pozicijos labai sustiprėjo po 1569 m., kai jos sudėtyje atsidūrė Ukraina, kartu su senosiomis rusėnų ir lietuvių didikų giminėmis. Labai gerai, kad kaip išdavikai Tvano metu įvardijami ne tik Jonušas ir Boguslavas Radvilos (tik čia matyt įsivėlė klaida Jonušą tituluojant tik Lietuvos etmonu, o ne didžiuoju, o Boguslavą didžiuoju arklidininku, nes didžiojo pareigybės nebuvo), o taip pat ir J. Radziejovskis bei pasidavimą švedams pasirašiusieji prie Ujscios (p. 68). Vis dėlto, bent jau Radvilų atveju tai nebuvo tik asmeninis ekonominis ir politinis interesas, bet pirmiausiai Maskvos grėsmė ir jie geriau pasirinko Švediją. 5-as poskyris skirtas apžvelgti konfederacijų ir rokošų istoriją Abiejų Tautų Respublikoje bei jų įtaką jos raidai. Čia Lietuva faktiškai neminima, tik parodoma žemėlapyje (p. 74). 6-e apžvelgta pilietiško sampratos raida Lenkijoje, parodyta kaip augo supratimas, kad už valstybę turi būti atsakingas kuo didesnis jos visuomenės kiekis. III skyriaus pabaigoje trumpai apžvelgti visi poskyriai.

Reikia pažymėti, kad kaip ir priklauso Lenkijos istorijos vadovėliui iš esmės jame aptariama visuomenės raida Lenkijoje Europos fone. Keletą kartų paminėta bendra lenkų – lietuvių valstybė ir, be aukščiau paminėtų kelių faktų susijusių su Lietuva, iš esmės viskas. Nors, rašant apie demokratijų ir respublikų raidą, ko gero buvo gan dėkinga proga paanalizuoti Abiejų Tautų Respublikos atvejį, kaip gan sėkmingą federalizacijos pavyzdį to meto Europoje bei kaip suartėjo abiejų šalių visuomenės.

IV ir V skyriuose aptariamos visuomenių raidos XIX ir XX a. Europoje, Amerikoje bei Lenkijoje. Pagrindinis dėmesys čia skiriamas revoliucijoms ir dviem giminingoms ideologijoms – socializmui ir anarchizmui. Pasakojant apie Amerikos kovas dėl nepriklausomybės pažymėta, kad greta kitų europiečių amerikiečiams padėjo lenkai Tadas Kosciuška ir Kazimieras Pulaskis (p. 87). Nors T. Kosciuška ir buvo kilęs iš LDK, bet greičiausiai jis save laikė lenku. Minint 1830 m. revoliuciją Lenkijos karalystėje (p. 92), galima buvo paminėti, jog ta revoliucija išsiplėtė ir į kitas buvusios Lenkijos ir Lietuvos valstybės žemes, tada buvusias Rusijos imperijos sudėtyje.

Didžioji dalis V-o skyriaus skirta trumpai aptarti Lenkijos visuomeninę istoriją nuo 1918 m. iki 1990 m. Trumpai minimi tarpnacionaliniai konfliktai II-e Žečpospolitoje, bet tik kas lietuvių santykius su ukrainiečiais ir žydais (p. 116). **Ten pat patalpintas ir žemėlapis rodantis kur ir kokios tautos gyveno II-e Žečpospolitoje. Keista, kad autorė randa lietuvius tik aplink Ignaliną ir Varėną bei iš dalies prie Švenčionių, bet nemato jų palei dabartinę Lenkijos ir Lietuvos sieną, kur jie gyvena iki šiol. Galima būtų ginčytis ar jų nėra aplink Vilnių, bet kad ten neparodomi baltarusiai (taip pat Ašmenos, Gardino ir kai kuriuose kituose Vilniaus krašto rajonuose), tikrai keista, vien lenkai ir kur ne kur žydai.**

Skyriaus pabaigoje pristatytos įvairios utopinės ir antiutopinės teorijos.

Apibūdinant vadovėlį reikia pasakyti, kad jis duoda bendrą vaizdą apie visuomenių raidą Europoje ir Lenkijoje, neblogai pristatytos kairiosios pakraipos ideologijos, bet labai mažai dešinėsios pakraipos.

/doc. dr Elmantas Meilus/